

A konzervatív szocio-gaullista közgazdasági irányzat nyomában

(Bevezetés) A 2017-es francia elnökválasztási kampányban és az azt megelőző viták középpontjában főként a gazdasági kérdések és azok megoldásai álltak, ugyanis Franciaország évek óta, mint Európa gazdaságilag beteg embere jelent meg az európai és a hazai médiában. Franciaországban ugyanis a lassuló gazdasági növekedés, magas munkanélküliséggel, növekvő államadóssággal, állandó költségvetési deficittel és külkereskedelmi hiánnyal párosult. Így nem véletlen, hogy az elmúlt években nemcsak a nemzetközi szervezetek, hanem a hazai szakemberek nagy része is a gazdasági reformokat szorgalmazott az ország növekedési pályára állítása érdekében. Így a választási kampány során az egyes elnökjelöltek is más-más receptet próbáltak felírni a francia gazdaság problémáira. Azonban míg a francia baloldal legnagyobb pártjának, a Szocialista Pártnak a fontosabb elnökjelöltjei az elnökválasztást megelőző előválasztás során több eltérő gazdaságpolitikai nézetet képviseltek a marxista megoldásoktól kezdve, a keynesi és neokeynesi megoldásokon át egészen a klasszikus neoliberais gyógymódokig, addig a jobboldal legfontosabb pártjának, a Köztársaságiaknak az elnökjelöltjei kivétel nélkül a neokonzervatív, liberális gazdasági megoldásokat helyezték előtérbe választási programjaikban.

A baloldalon tapasztalható közgazdasági pluralizmusnak köszönhetően a Szocialista Párt előválasztását egy intervencionista államot vizionáló, a keresleti közgazdaságtant előtérbe helyező, és így a keynesi/neokeynesi gazdaságpolitikai megoldásokat preferáló személy nyerte Benoît Hamon személyében. Ezzel szemben a Köztársaságiaknál, programjának radikalizmusa miatt, a „francia Thatcherként” elhíresült François Fillon került ki győztesen, aki a klasszikus neoliberais gazdaságpolitikai elképzelések mellé tette le a zászlaját.¹

A baloldalon a Szocialista Párt elnökjelöltje mellett, azonban több olyan jelölt is elindult a köztársaság elnöki posztért, úgymint például Jean-Luc Mélanchon, a Lázadó Franciaország vezetője vagy Yannick Jadot, a Zöldek jelöltje, akik szintén a jelenleg uralkodó liberális közgazdasági irányvonallal szembeni alternatív, az állami szerepvállalást előtérbe helyező gazdaságpolitikai megoldásokat vonultattak fel. Az alternatív (keynesi/neokeynesi/institucionalista) gazdaságpolitikai programmal rendelkező baloldali jelöltek gazdaságpolitikai hitelességét tovább növelte, hogy programjuk mögött több neves francia közgazdász is fel tudtak sorakoztatni, így Benoît Hamon gazdasági elképzeléseinek kidolgozásában Thomas Piketty közgazdász vett részt, míg a szélsőbaloldali jelöltet, Jean-Luc Mélanchont Jacques Généreux keynesi elveket valló közgazdász segítette.^{2,3}

Az igaz, hogy Köztársaságiak jelöltjein kívül találunk olyan jobboldali jelölteket, akik szintén úgynevezett alternatív közgazdasági megoldásokat képviseltek, azonban ezen jelöltek egyrésztől marginális támogatottsággal rendelkeznek, úgy mint például a szocio-gaullista, Nicolas Dupont-Aignan, másrésztől pedig a gazdaságpolitikai programjaik mögül hiányoztak a hiteles közgazdasági szakemberek is. Így például a legnagyobb támogatottsággal rendelkező – és sok esetben gaullista nézeteket valló – Nemzeti Front sem tudott egy Thomas Pikettyhez, vagy Jacques Généreux-höz hasonló közgazdasági szakembert felkérni programjának a kidolgozásához. Így a párt gazdasági főtá-

nácsadója Bernard Monot politikus lett, a másik tanácsadó, Bruno Lemaire közgazdász, aki annak ellenére, hogy radikális keynesistának mondható, nem rendelkezik akadémiai háttérrel. Végül még ki kell emelni Philippe Murer-t, aki szintén egyike a Nemzeti Front tanácsadóinak, azonban ő – egykori brókerként – a pénzügy világból érkezett, és főként az ökológiai közgazdaságtani irányvonalat képviselte a Nemzeti Fronton belül.⁴

Jól látható, hogy Franciaországban a jobboldali politikai palettáról szinte teljesen eltűnt a keresztényszocialista nézeteket valló, az intervencionista államot és az eseteket segítő, de konzervatív nézeteket szem előtt tartó gazdaságpolitikai eszme, az úgynevezett szocio-gaullizmus. Ezzel szemben a marxista és a szociáldemokrata megoldásokra épülő baloldalon továbbra is megtalálhatóak, az úgynevezett alternatív, a neoliberais, a piac elsődlegességét előtérbe helyező megoldásokat elutasító gazdaságpolitikai irányzatok.

Hasonló aszimmetriát láthatunk az egyetemi szférán belül is. Így a baloldali közgazdászok körében több egyesületet is találhatunk, úgymint például a Les Économistes atterrés vagy a Gazdaságpolitika Francia Egyesületét (Association Française d'Économie Politique), akik ezen alternatív közgazdászokat gyűjtik egy kalap alá. Ezzel szemben a jobboldalon nemcsak a politika, hanem a felsőoktatási képzés terén is teljes egészében eltűntek az alternatív (keresztény szocialista vagy szocio-gaullista) közgazdaságtani nézeteket valló szakemberek. Holott nem is olyan régen még a Köztársaságiak és annak előd pártjain belül is megtalálható volt ezen irányvonal, Philippe Séguin vezetésével, aki a körébe tartozott egykoron a Köztársaságiak 2017-es elnökjelöltje, François Fillon is.⁵

A kérdés tehát adott: vajon milyen folyamat mentén marginalizálódott ezen irányvonal a jobboldalon és adta át a helyét a neoliberais gazdaságpolitikai nézeteket valló szakembereknek? Melyek voltak azok a tényezők, amelyek révén Franciaország történelmének legnagyobb gazdasági fellendülését hozó irányzata, a szocio-gaullizmus, alig 20 év alatt szinte teljesen marginalizálódott a konzervatív politikai osztályon belül és tűnt el az egyetemi katedrákról?

(Egyetemi és államapparátus, két világ szimbiózis nélkül)

Egyetemi oktatók: szakmai hiányosságok és liberalizmus

Annak érdekében, hogy jobban megértsük a gaullista gazdaságpolitikai elméletek egyetemi és politikai szférából való eltűnését, érdemes egy pillantást vetnünk a francia közgazdasági gondolkodás fejlődésére a XIX. századtól kezdődően, majd pedig megvizsgálni II. világháború utáni francia közgazdasági oktatást, illetve állami szerepvállalás jelentőségét. Mindez ugyanis jelentős segítséget nyújt a kérdésünk megválaszolásában.

A XIX. század Franciaországában főként a liberális gazdaságpolitikai felfogás uralkodott, s az ország olyan kitűnő liberális szakembereket adott a világ számára, mint Frédéric Bastiat vagy Jean-Baptiste Say. A francia liberális iskola elterjedése főként a XVIII. században uralkodó központosított, abszolutista állam elleni ideológiai lázadás-ként lehet értelmezni, ami így a liberális közgazdasági gondolkodás elterjedését jelentette az országban, amely egészen az 1940-es évekig meghatározó gazdaságfilozófiai irányvonal volt. A liberális ideológiai iskola jelentős hatást gyakorolt a francia gazdasági modellre is a XIX. század folyamán, így az állam szerepe, úgynevezett éjjeliőr szerepre korlátozódott és minimálisan szólt bele a gazdaság működésébe.

A francia közgazdasági gondolkodás a II. világháború után szakított a liberális eszmékkel, ugyanis a kor politikusai – köztük a későbbi köztársasági elnök, Charles de Gaulle –, filozófusai és szakértői épp a gyenge államra vezették vissza Franciaország II. világháborús kudarcát. Ugyanis szemben a náci Németországgal, ahol központi utasítás révén agresszív hadiipari és infrastrukturális fejlesztéseket vittek véghez, Franciaországban

továbbra is a liberális gazdaságpolitikai megoldásokban hittek, így sem az amerikai New Deal megoldásait nem vették át, sem a náci Németország felől érkező fenyegetésnek nem próbáltak, és kellő hadi ipari fejlesztések híján nem is tudtak gátat szabni.

A II. világháborút követően a francia közgazdászok és szakpolitikuskok a keynesi alapelveknek megfelelően egy, a gazdaságban aktív államot kezdték felépíteni, amelyre jelentős hatást gyakoroltak a francia közigazgatásban egyre nagyobb szerepet kapó, úgynevezett mérnök-közgazdászok, akik nemcsak az állami szerepvállalás jelentőségében hittek, hanem a gazdaság tervezhetőségében is, így a keynesi intervencionalista állam felfogása is kedvező fogadtatásban talált köreikben.

Azonban mielőtt megvizsgálánk a mérnök-közgazdászok szerepét a francia közgazdasági gondolkodásban, érdemes egy pillantást vetni a háborút követő francia közgazdasági oktatásra is. Franciaországban egészen az 1960-as évek végéig a közgazdaságtan oktatása a jogi egyetemeken kapott helyet, a jogi tanulmányokat kiegészítő tantárgy keretein belül. Így sem külön közgazdasági szakok, sem külön karok nem foglalkoztak a közgazdaságtannal, mint tudománnyal, hanem az teljes egészében a jogi tanulmányok alá volt rendelve. *Marion Fourcade* megjegyzi, hogy az oktatók nagy része jogi szakmai háttérrel rendelkező professzorokból állt, amit jól mutat az is, hogy 1957-ben a Közgazdasági Társaság 69 tagjából 42 közgazdasági specializációval rendelkező jogi diplomával rendelkezett, és így matematikai tudásuk alacsony volt. A maradék 21 tagnak volt csak mérnöki vagy matematikai szakterületen szerzett diplomája, ami már magasabb szintű matematikai tudást feltételezett.⁶ Az 1960-as évek végéig az egyetemi közgazdasági oktatók ráadásul a matematikai modellekkel dolgozó szakértőket megvetették, ugyanis véleményük szerint a közgazdaságtan inkább volt bölcsészet, mint kvantitatív tudomány. Tudniillik a kor közgazdasági oktatói a közgazdaságtant egy morális diszciplínának tartották, amelynek a célja, hogy rámutasson a társadalomban meghúzódó törvényekre, összefüggésekre, amely az emberi kapcsolatokat irányítja.⁷

Az egyetemi oktatók nagy része e mellett a II. világháborút megelőző liberális elméleti iskolához tartozott, akik teljesen kisajátították a francia egyetemi katedrákat, így az új irányzat képviselői, úgymint az 1940-es években megjelenő keynesi, illetve kommunista közgazdászok teljesen kiszorultak az egyetemi oktatásból. Az újonnan megjelenő szakemberek nemcsak az új irányzatot képviselték, hanem már jelentős matematikai tudással is rendelkeztek. Így ezen szakértők nagy része alternatív módon, magánórák keretein belül oktatta a magas szintű matematikai tudást igénylő közgazdasági tantárgyakat az aziránt érdeklődő hallgatók számára.

A közigazgatás, mint a modern közgazdaságtan bölcsője

Azonban míg az egyetemi szféra kiszorította a keynesi gazdaságpolitikát előtérbe helyező, a modern, matematikai tudással rendelkező szakembereket, addig az állami közigazgatás tárt karokkal várta ezen új irányzat képviselőit. Így ezen új gondolati iskola képviselői és oktatói elsőként az állami közigazgatásban, illetve az állam által, a közigazgatás utánpótlására, a negyvenes években létrehozott *grande école*-okban jelentek meg. A német megszállás alatt ugyanis már a Vichy kormányzat is egy, a 1930-as évekhez képest sokkal aktívabb állam kiépítését kezdte el, amihez – köszönhetően a szorosan hozzákapcsolódó gazdaságtervezéshez – már magas szintű matematikai tudásra volt szükséges. Azonban a Vichy kormányzat céljai elérése során jelentős szakemberhiánnyal találta szembe magát, ugyanis – mint olvashattuk – a jogi egyetemeken végzett közgazdasági szakemberek matematikai tudása nem volt kielégítő effajta munkakörök betöltésére. Így az államnak kellett megoldani e szakemberek képzését belső, minisztériumi képzések, illetve úgynevezett *grande école*-ok létrehozása és támogatása révén.^{8,9}

A kor egyetemlein tanító francia liberális oktatóinak hiányos tudását nemcsak az állami szférával való kapcsolatuk, hanem a nemzetközi elszigeteltségük is mutatta. Az oktatók nagy része alig-alig volt kapcsolatban a nemzetközi szakmával, így nemzetközi publikációjuk száma is kevés volt, hiszen az amerikai, brit, német és holland közgazdászok sokkal matematika orientáltabbak voltak, és az akkor már népszerű keynesi megoldásokra alapozták elméleteiket. Ezzel szemben a gazdasági minisztérium, majd az 1945-ben alapított Statisztikai Hivatal – amely az 1960-as évektől kezdve a legnagyobb és legfontosabb állami kutatóműhellyé vált – munkatársai sokkal aktívabban részt vettek a nemzetközi tudományos életben és a publikációik száma mind belföldön, mind külföldön egyre inkább nőtt.

Így tehát a szakember-utánpótlást a belső, minisztériumi képzések és a grande écoles vállalták magukra, és az első keynesi közgazdászok is főként az állami apparátusban jelentek meg, akik száma a II. világháború után jelentős mértékben megnőtt. Igaz, ez nem jelenti azt, hogy az állami apparátusban, illetve a grande école-ban dolgozók nagy része kivétel nélkül ezen új gazdaságpolitikai irányvonalat képviselte volna, hiszen közülük néhányan liberális közgazdászként határozták meg magukat, azaz kiálltak a piac mindenhatósága mellett, de – okulván a nagy gazdasági világválság tapasztalataiból – az állami beavatkozás bizonyos fokát sem vetették el. Ez a magas szintű matematikatudással rendelkező liberális szakembergárda, azonban nem az egyetemeken hanem, főleg az ENA-n (École Nationale d'Administration) és a Science Po-n oktattak, amelyek az állami apparátus első számú kibocsátói voltak. Későbbiekben, az 1970-es évektől kezdődően a neoliberalis közgazdasági irányzat első számú francia képviselői, szintén ezekben az intézményekben fognak megjelenni, köszönhetően a már meglévő liberális gyökereknek.¹⁰

Összefoglalásképp megállapíthatjuk, hogy 1960-as évek végéig két teljesen különálló világ működik párhuzamosan egymás mellett a francia közgazdasági szakmában: az egyetemi oktatók és az államapparátus. A két közgazdász csoport között nemcsak ideológiailag, de a közgazdasági képzettség terén is jelentős eltérést találhatunk, elsősorban az államapparátusban dolgozók javára.

1968 – önálló közgazdasági egyetemi karok létrejötte

Az 1968-as diáklázadások a francia közgazdasági oktatásra is rányomták a bélyegüket. Így egyrészt megalakultak az első közgazdaság-tudományi karok, amelyek szakítanak az eddigi jogi, történelmi, leíró központi gondolkodásmóddal, és a matematikai és a szakmai kutatást helyezik előtérbe. Másrészt nemcsak szakmai függetlenséget kapnak, hanem jelentős együttműködés indul meg az egyetemek és az üzleti világ között, amelyek eddig nem jellemezték a francia közgazdasági felsőoktatást, ugyanis a nagyvállalatok egészen az 1970-es évekig belső közgazdasági elemző csoportokat tartottak fent. Így ebben az időszakban megalakulnak az olyan, üzleti szféra felé nyitott egyetemek, mint például a Paris-Dauphine Egyetem, amelyek később befolyással lesznek a politikai döntéshozókra is.¹¹

Az 1960-as évektől az állami központi gazdaságtervezés egyre inkább előtérbe helyezte a magas ökonometria tudással rendelkező mérnök végzettségű, de közgazdasági, elemző, tervező munkát végző közgazdászokat. E szakemberek az 1940-es és 1950-es években tapasztalt elszigeteltség után egyre nagyobb szerepre tettek szert, nemcsak az államigazgatásban, de a kutatómunkában és az újonnan alakult egyetemek katedráin is. A mérnök-közgazdászok egyre komplexebb modellekkel dolgoztak, így az 1960-as évek végére megjelent a makroökonómiai modellezés is, amelyek főként az egyre élennebb nemzetközi kapcsolatoknak volt köszönhető.

Az 1970-es évektől az angolszász kötelék egyre fontosabbá válik, ugyanis a hiányos francia egyetemi képzés miatt a megfelelő matematikai tudással rendelkező mérnök-közgazdászok nagy része az Amerikai Egyesült Államokban folytatta PhD-tanulmányait, így jelentős tudásimportra került sor. Ekkor még a mérnök-közgazdászok nagy része főként a keynesi elméleteket helyezte előtérbe, azonban az amerikai kapcsolaton keresztül az 1970-es évek második felében utat találnak az új neoliberális elméletek is a francia közgazdasági oktatásban, ami később átszivárgott az államigazgatásba is, ahol jelentős mértékben befolyásolták a politikai döntéshozókat.¹²

(Az 1970-es évek, az olajválság, a neoliberális elméletek megjelenése) Az 1970-es években az olajválság jelentősen mértékben megváltoztatta az eddigi nemzetközi gazdasági környezetet, és az eddig tapasztalható, állandó teljes foglalkoztatottság a továbbiakban tarthatatlannak tűnt, így megjelent újra a munkanélküliség, amely egy növekvő inflációval párosult. Ebben a gazdasági környezetben került az elnöki székbe 1974-ben egy jobboldali, liberális kis párt vezetője, Valéry Giscard d'Estaing, aki a szocialista François Mitterand mellett, a gaullista nézeteket valló Jacques Chaban-Delmas is legyőzte az elnökválasztáson. Giscard d'Estaing a liberális kisebbséghez tartozó Raymond Barre-t nevezte ki miniszterelnöknek 1976-ban, akinek miniszterelnöksége alatt elindultak az első liberális gazdaságpolitikai reformok, amelyek szakítottak az eddigi államközpontú modellel.¹³

Azonban nemcsak a nagy politika terén indult meg az eddigi keynesi, és az abból táplálkozó gaullista elméletek devalválódása, hanem a tudományos élet több területén is kihívás érte az eddigi elméleti iskolát. Itt három folyamatra kell felhívunk a figyelmet. Egyrészt a francia közgazdasági szakma, mint ahogy feljebb olvashattuk, az 1970-es években jelentősen kezdett becsatlakozni a nemzetközi szakmai vérkeringésbe a mérnök-közgazdászoknak köszönhetően, és főként az angolszász egyetemek felé orientálódott. Az amerikai egyetemeken azonban ebben az időszakban (1968) kezdődött Milton Friedman vezetésével a keynesi gazdaságpolitikai megoldások iránti kritika. A gazdaság elméleti importnak köszönhetően idővel a francia felsőoktatásban – főként az ENA-n és a Science Po-n – is még inkább előtérbe kerültek a neokonzervatív (liberális) ideológiák.

Másrészt Raymond Barre, gazdasági miniszter nemcsak a gazdaságpolitika terén helyezte előtérbe a liberális megoldásokat, hanem az egyetemi oktatás terén is utat akart nyitni a régi-új elméletek számára. Így igyekezett lebontani, átalakítani a francia közgazdasági oktatás addigi szerkezetét. Az egyetemi katedrákra főként a saját tanácsadóit helyezte, akik szintén liberális nézeteket vallottak, mely jelentősen hozzájárult az új neoliberális elméletek elterjedéséhez a francia közgazdasági képzésben. Igaz, Barre törekedett arra, hogy az egyes gazdaságpolitikai iskolák egyenlő arányban legyenek reprezentálva az egyetemek katedráin.

A legnagyobb csapást azonban az állami apparátus kapta, amely elvesztette a gaullista időszak alatti privilegizált monopolhelyzetét az elemzés, a kutatás és előrejelzés terén. Az állami szakértői gárda ugyanis nem tudott választ adni az 1970-es évek folyamán egyre mélyülő gazdasági válságra. Így a kormány és az állami szakértők között, főleg ami az INSEE-t (Francia Központi Statisztikai Hivatal) illeti, egyre élesebb vita alakult ki a válság megoldását illetően. A kormányzat az eddigi központi állami kutatómunka egyre nagyobb pluralitását látta csak elfogadhatónak, ami lehetőséget biztosított az állam számára, hogy egyszerre több eltérő nézőpontból készített megoldási javaslatok közül válogasson. Ezzel a kormányzat főként az INSEE addigi monopóliumát szeretne volna megtörni, és alternatív előrejelzésekkel, valamint modellekkel gazdagítani a

közgazdasági vitát. Így az 1980-as évek elején a következő intézmények jöttek létre: az OFCE (Observatoire Français des Conjonctures Economiques), mint állami támogatásból működő állami kutatóközpont, ezt követte az IPECODE (Institut de Prévisions Économiques et financières pour le Développement des Entreprises), amit a (ekkor még túlnyomó többségben állami tulajdonú) vállalati oldal hozott létre, valamint az IRES (Institut de recherches économiques et sociales), amit a későbbi szocialista kormányzat nyomására, a szakszervezetek hoztak létre.¹⁴

Fourcade szerint az nyitott kérdés, hogy ezen új kutató intézetek megjelenése mennyire járultak hozzá a neokonzervatív ideológia elterjedéséhez. Tudniillik, ezen intézményeket továbbra is az állam támogatta, és az államapparátus kezdetben még kevés bizalmat szavazott a neokonzervatív irányzatot képviselő úgynevezett „új közgazdászok” (new economists) szakmai kompetenciájához. Így az állami döntéshozók sok esetben továbbra is az INSEE szakembereit preferálták, akik az 1980-as évek elején még mindig a keynesi elméleteket részesítették előnybe, igaz közülük is egyre többen kezdtek elfordulni tőle, ugyanis azok egyszerűen nem tudták megoldani az 1970-es évek gazdasági válságát és a velejáró inflációt.¹⁵ Fourcade szerint egy biztos, a kutatói élet polarizálódása jelentősen hozzájárult a neokonzervatív közgazdasági elméletek terjedéséhez.

Végül pedig az 1968-as mozgalmaknak köszönhetően a lakosság részéről is egyre inkább elutasításra került az erős állam koncepciója, és államellenes kritikák jelentek meg. Prasad szerint emellett azt is érdemes látni, hogy a Szovjetunió által elkövetett emberi büntettek napfényre kerülése jelentős mértékben növelték az anti-marxista és antikommunista hangokat a francia értelmiségben belül, és így az állammal szembeni elutasítottság jelentős mértékben megnőtt. „*A franciák felfedezték maguknak Popper-t és Hayeket*” – írja Prasad.

A lakosság emellett elkezdte megkérdőjelezni a jóléti állam egyik alapját, a magas állami újraelosztást is. Egy 1978-ban, a SOFRES közvélemény-kutató által a baloldali választók között végzett felmérés szerint, az egyenlő bérezés már kevésbé volt vonzó, és így a kommunisták 54%-a, a szocialisták 45%-a, a baloldali radikálisok 43%-a és a zöld pártiak 40%-a gondolta csak szükségesnek az egyenlősítő bérezési rendszert. „*Más szóval a szocialisták, a radikális baloldaliak és a zöld pártiak nagy része idővel egyre inkább a társadalmi egyenlőtlenségeket kezdte előnyben részesíteni*” – írja Prasad. Ez azonban a II. világháború után született társadalmi konszenzus feladását is jelentette, amelyre a keynesi gazdaságpolitika jelentős mértékben épített.¹⁶

(Szocialista kudarc, jobboldali reváns, azaz a neo-konzervativizmus győzelme a jobboldalon) Dacára d’Estaing és Barre által alkalmazott neokonzervatív gazdaságpolitikai megoldásoknak, nem voltak képesek megoldani a francia gazdaságban meghúzódó problémákat, csupán részsikereket tudtak felmutatni. A kormány a racionalizálás jegyében több veszteséges vállalatot megvonta az állami támogatást, ami így az elbocsátások révén magas munkanélküliséget eredményezett. Másrészről a kedvezőtlen nemzetközi gazdasági környezet miatt (második olajválság, 1976) a hatékonyan termelő, sok esetben racionalizált francia iparvállalatok nem találtak könnyen export piacokat, így nem kényszerültek létszám bővítésre sem, ami tovább a növelte a munkanélküliek számát, mely az 1970-es évek végére rekord magasságba nőtt. A neokonzervatív gazdasági megoldásokat felvonultató politika az 1970-es évek végére kimerült, és a külső, illetve a gaullisták részéről érkező belső nyomás hatására elkezdtek növelni az állami szerepvállalás nagyságát leginkább a repülőgépipar és a nukleáris technológia terén. Giscard d’Estaing elnöki periódusának a végére az állam részesedése nem, hogy csökkent volna a gazdaság

terén, hanem köszönhetően a fenti két iparágban végrehajtott szubvencióknak, tovább nőtt. Giscard d'Estaing elnöki periódusának a végére négy munkásból egyet vagy az állami adminisztráció vagy a helyi bürokrácia vagy állami szolgáltató vagy ipari vállalatok alkalmaztak. Ennek ellenére vitathatatlan, hogy a Giscard által követett politikának köszönhetően több vállalatnál racionalizálásra került sor, így nőtt hatékonyságuk, illetve az összeolvadások miatt az alacsony profitrátával dolgozó vállalatok is eltűntek vagy beolvadtak nagyobb cégekbe. Valamint azt sem szabad elfelejteni, hogy a vállalati és az egyetemi szféra együttműködésének köszönhetően meghonosodtak a nyugati menedzsment módszerek is, amelyek később a belpolitikai változásokban is szerepet kapnak. Az 1981-es elnökválasztásokon Giscard d'Estaing elbukott, és az V. köztársaság történetében először a Szocialista Párt jelöltje, François Mitterand foglalhatta el az elnöki széket. A miniszterelnök a szocialista Pierre Mauroy lett, a kormányba azonban több kommunista miniszter is bekerült. Mitterand elnöksége első éveit a keynesi (azaz az egykori gaullista, baloldali megállapítás szerint dirigista) gazdaságpolitika visszatérése jellemezte, amelyet jelentős államosítások kísértek, így az új kormányzat szakított a Giscard kormányzását jellemző neoliberális megoldásokkal. A baloldali kormányzat 12 nagy ipari csoportot, 36 bankot, és két pénzügyi társaságot államosított. Ezeket kiegészítették további keresletet növelő gazdaságpolitikai intézkedések, azonban minden erőfeszítés ellenére a francia gazdaság nem állt növekedési pályára. A munkanélküliek száma elérte a kétmillió főt, emellett a nem kielégítő hazai termékinlátat a lakosságot egyre inkább az importtermékek felé terelte, ami növelte a külkereskedelmi deficitet. Eközben az állam folyamatosan bővítette a közalkalmazottak számát, akik bérét csupán a költségvetési deficit megduplázásával tudta finanszírozni a kormányzat, miközben a bankokat arra ösztönözte, hogy megkötések nélkül adjanak kölcsönt a kisvállalatoknak, ami jelentős mértékben felgyorsította az infláció növekedését. Így a kormány 1950 óta először újra az árak, a bérek és az egyéb jövedelmek központi szabályozására kényszerült.¹⁷

A kormányzat 1983 márciusára belátta, hogy az egyre nyitottabb világ gazdaságban nem képesek fenntartani az eddig működő dirigista, a központi állam által vezérelt gazdaságpolitikát, ezért a kormány a megszorítások politikáját választotta, ami Laurent Fabius miniszterelnökségével a neoliberális irányzat újbóli térnyerését jelentette.

A fentiek bemutatására azért volt szükség, mert a Mitterand agresszív dirigista politikája jelentős fordulatot hozott az akkori jobboldali párt, az RPR (Rassemblement pour la République) gazdaságpolitikai irányvonalában, ami a párt vezetősége számára a keynesi megoldásoktól – és így a szocio-gaullizmustól – való végleges elfordulást jelentette. A kormány által alkalmazott módszerek az ellenzék folyamatos támadásának voltak kitéve, ami mögött az a politikai megfontolás állt, hogy az egyre nehezebb helyzetbe kerülő francia állampolgárok körében minél nagyobb népszerűsége tegyen szert a jobboldali ellenzék. Így annak ellenére, hogy Giscard d'Estaing bukásával az RPR-en belül elméletileg a gaullisták kerültek előtérbe, az 1980-as évektől kezdve a párt vezetése egyre inkább a neo-konzervatív gazdaságpolitika felé fordult. Mindezt elősegítették a nemzetközi politikában végbemenő változások is, ugyanis mind Nagy-Britanniában, mind az Amerikai Egyesült Államokban a neoliberális gazdaságpolitikát támogató konzervatív jelöltek kerültek hatalomra, akik több esetben – ha konfliktusos úton is –, de úrrá tudtak lenni az 1970-es években kirobbant gazdasági és társadalmi válságon.¹⁸

Mindez azonban az addig meglévő bal-jobboldali gazdaságpolitikai konszenzus felbomlását is jelentette (ami az állami szerepvállalás fontosságát hangsúlyozta), ennek következtében a gaullisták újragondolva gazdaságpolitikai alapjaikat a rövid távú politika haszon reményében

a neoliberális eszméket helyezték előtérbe. Így, Jacques Chirac 1986-os miniszterelnökségétől kezdve már teljesen mértékben szakítottak a gaullista gazdaságpolitikával és a Laurent Fabius szocialista miniszterelnök által elkezdett neoliberális irányvonalat vitték tovább. Ennek köszönhetően Chirac miniszterelnöksége alatt ment végbe az első privatizációs hullám is, ahol több tucat állami vállalat és bank került magánkézbe. Az 1980-as és 1990-es éveket a neoliberalizmus további terjedése jellemzi, úgymint a Maastrichti Szerződés ratifikálása, a nagyarányú dereguláció, majd a közös fizetőeszköz, az euró bevezetése 1999-ben.^{19, 20}

A párton belül a gaullisták és az általuk képviselt keynesi gazdaságpolitikai megoldások egyre inkább háttérbe szorultak. Igaz, Charles Pasqua és Philippe Séguin vezetésével (François Fillon volt kormányfővel, majd kudarcos elnökjelölttel együtt) 1992-ben még tiltakoztak a Maastrichti Szerződés ellen, de idővel egyre inkább marginalizálódott a szerepük a párton belül. Mindezt jól mutatja, hogy ezen irányzat egyetlen képviselője, François Fillon is már erősen neoliberális gazdaságpolitikát vázolt fel 2017-es választási programjában.

Mint az már feljebb bemutatásra került, a jobboldal gazdaságpolitikai pálfordulásához magyarázattal szolgálhat a jobboldal üzleti és tulajdonosi szférához fűződő viszonya is, amely politikai oldal mindig is közelebb állt az üzleti szférához, mint a baloldal. Márpedig a francia üzleti szféra, úgymint a vállalatulajdonosok, illetve a magán- és állami vállalatok menedzserei is, a francia menedzsment képzés hiánya miatt az Amerikai Egyesült Államokban jártak továbbképzésekre.

A II. világháború után 4500-an folytattak menedzsment tanulmányokat az Amerikai Egyesült Államokban, továbbá az amerikai Ford Alapítvány segítségével hozták létre az INSEAD üzleti iskolát is. Az amerikai kapcsolat az 1960-as, 1970-es években is tovább élt, így 1968 és 1975 között hétszáz diák hallgatott menedzsment tanulmányokat az Amerikai Egyesült Államokban, akik kapcsolatba kerültek az ekkor már egyre nagyobb befolyásra szert tevő neoliberális elméletekkel is. Ezen korosztály az 1970-es években már az egyre inkább decentralizált, az államtól független szervezeteket preferálta. Így, az üzleti szféra prominens képviselői egyre nagyobb nyomást helyeztek a jobboldali képviselőkre, hogy hagyjanak fel az addig vallott gaullista elveikkel. Tehát nem véletlen, hogy a marxista elméletek szerint a keynesi közgazdaságtan eleinte a tőkéskek érdekeit szolgálta egészen addig, amíg azok nem tudtak kellő mértékben megerősödni. Azonban ezután a tőke számára mintegy zavaró tényező jelent meg az állam gazdaságpolitikai szerepvállalása, nem beszélve az ezzel párosuló magas adófizetési kötelezettségről, olvasható Robert Skidelsky-nél.²¹

(A jobboldali alternatív közgazdászok kiszorulása az egyetemi szférából és az alternatív közgazdászok érvényesülési küzdelmei) A politikai élettől párhuzamosan a közgazdasági oktatásban is egyre inkább háttérbe szorultak, majd teljesen eltűnnek a gaullista közgazdászok. Jól láthattuk, hogy ez a folyamat már az 1970-es években, Raymond Barre miniszterelnöksége alatt elkezdődött, azonban a szocialista kormányzat 1981 és 1984 közötti kudarcának eredményeként a keynesi közgazdászok jelentős mértékben hitelüket veszítették. Így az egykori gaullista nézeteket valló közgazdasági szakemberek nemcsak politikai értelemben szorultak háttérbe, hanem az 1980-as évek során az egyetemi katedrákról is egyre jobban eltűntek – kiöregedtek – a képviselőik, amelynek eredményeképp a szükséges szakmai utánpótlásra sem került sor.

Ennek értelmében, míg jobboldalon, legyen az egyetemi vagy a politikai szféra, szinte kivétel nélkül eltűntek a keynesi, alternatív gazdaságpolitikát preferáló személyek, addig a baloldalon nem ilyen egyértelmű a képlet. A Szocialista Párt és a

Jean-Luc Mélanchon pártja, a Lázadó Franciaország mögött máig jelentős alternatív gazdaságpolitikai megoldásokat preferáló szakmai holdudvart találunk. A jelenség arra is visszavezethető, hogy a baloldal, a társadalmi egalitárius eszme jegyében mindig is nagyobb mértékben preferálta az állami intervencionizmust. Továbbá míg a jobboldalon csupán a gaullizmus képviselte a gazdaságilag aktív államot, addig baloldalon megtaláljuk a szélsőséges marxistáktól kezdve, a kommunistákon át, a dirigistákat, a konvencionalistákat és a neokeynesi elmélet képviselőit is.

A különböző alternatív, baloldali kutatók és egyetemi oktatók tehát továbbra is jelen vannak az egyetemeken, azonban érdekérvényesítő képességük jelentős mértékben háttérbe szorult az úgynevezett „mainstream” közgazdászokkal szemben, akik elsősorban a neoliberais, monetarista elméleteket tartják csak elfogadhatónak.

Így 2000-ben a *Le Monde*, francia napilap hasábjain tiltakoztak a francia közgazdaságtant teljesen eluráló neoliberalista felfogás ellen, mely véleményük szerint tagadja a közgazdaságtan és a társadalomtudományok kapcsolatát és az absztrakt matematikai modellek használatát helyezi előtérbe. A vita ezután 2012-ben újra feléledt miután az „Économistes atterrés” csoport és a Francia Gazdaságpolitikai Szövetség (Association française d'économie politique – AFEP) az egyetemeken való közgazdaságtani oktatás pluralitása mellett kampányolt, miután egy új szekció alakult a Francia Egyetemek Tanácsában, amelynek célja a közgazdasági oktatás irányvonalának a meghatározása volt. A tiltakozók szerint az ország egyetemi katedráinak a nagy részét teljes mértékben eluralta a neoliberais szemlélet és ezért a közgazdasági oktatás diverzifikálására lenne szükség, ezért az eddig oktatott kurzusok mellé egy új, alternatív közgazdasági elméleti tantárgy létrehozását szorgalmazták.²²

Az elméleti vita legutóbb 2016-ban kapott újra szárnyra, miután Pierre Cahuc és André Zylberberg a *Le Négationnisme économique* című könyvükben az mellett érveltek, hogy az alternatív, sok esetben az absztrakt matematikai modelleket elvető vagy azokban kételkedő közgazdászokat egyszerűen nem lehet közgazdászoknak nevezni, ugyanis tagadják a közgazdaságtan módszertani alapelveit, így az általuk felvetett közgazdasági megoldások sem mérvadók. Ezért azokat, akik, például a 32 órás munkahét bevezetése, a költségvetési kiadások növelésének a jótékony hatása, az ország újraparosítása, a pénzügyi tranzakciók megadóztatása vagy a migráció megállításának jótékony hatása mellett érvelnek, egyszerűen nem lehet közgazdászoknak tekinteni. Tudniillik a közgazdaságtan által az elmúlt évtizedekben kialakított eszköztár, amely elsősorban az absztrakt ökonometriai modellekre építkezik, már megmutatta, hogy mindezen alternatív megoldások jelentős társadalmi költséggel járnának, így valójában nem jelentenek végső megoldást az ország számára. A szerzők könyvükben főként amellet érvelnek, hogy a közgazdaságtan a rendelkezésre álló hatalmas statisztikai adatmennyiségnek és az azok feldolgozását elősegítő technológiai fejlődésnek hála már egy tapasztalati tudománnyá vált, akárcsak a fizika vagy a kémia.²³

A két oldal közötti parttalan vita a jövőben várhatóan tovább fog folytatódni, de egy biztos, az alternatív közgazdasági megoldások terén gaullista, keresztényszocialista, illetve egyéb, alternatív közgazdasági megoldást felvázoló konzervatív hangot egy időre biztosan nem fogunk hallani, holott mindez még színesebbé tenné a közgazdasági vitákat és az azok által felkínált megoldásokat is Franciaországban.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bruno Amable és Stefano Palombarini: *L'Economie politique n'est pas une science morale. Raisons d'Agir*, 2005, Párizs.
- Markus K. Brunnermeier, Harold James, Jean-Pierre Landau: *The Euro and the Battle of Ideas*, Princeton University Press, 2016, Oxford.
- Pierre Cahuc és André Zylberberg: *Le Négationnisme économique. Et comment s'en débarrasser*, Flammarion, 2016, Párizs.
- Jean-Jacques Chevallier, Guy Carcassonne, Julie Benetti: *Histoire de la Ve République – 15e éd.* Dalloz, 2015, Párizs.
- Jean-François Eck: *Histoire de l'économie française: de la crise de 1929 à l'euro*. Armand Colin, 2009, Párizs.
- Marion Fourcade: *Economist and Societies. Discipline and Profession in the United States, Britain, and France, 1890s to 1990s*. Princeton University Press, 2009, New Jersey.
- Johann Michel: Peut-on parler d'un tournant néo-libéral en France? *Revue électronique internationale*, 2008.
- Philip Nord: *Le New Deal français*. Perrin, 2016, London.
- Pierre Rosanvallon : Histoire des idées keynésiennes en France. *Revue française d'économie*, 1987, 22–56. o.
- Monica Pasard: *The Politics of Free Markets – The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France Germany and the United States*. University of Chicago Press, 2006, Chicago.
- Robert Skidelsky: *Keynes: The Return of the Master*. PublicAffairs, U.S, 2010, London.

JEGYZETEK

- | | | | |
|----|---|----|---|
| 1 | http://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2016/11/23/francois-fillon-repeint-en-rose-les-annees-thatcher_5036651_4355770.html | 12 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 207–212. o. |
| 2 | http://abonnes.lemonde.fr/election-presidentielle-2017/article/2017/02/20/melenchon-trace-sa-route-en-solitaire_5082366_4854003.html | 13 | Jean-Jacques Chevallier, Guy Carcassonne, Julie Benetti: <i>Histoire de la Ve République – 15e éd.</i> |
| 3 | https://www.challenges.fr/election-presidentielle-2017/piketty-hanotin-cage-benoit-hamon-devoile-son-equipe-de-campagne_453810 | 14 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 218–221. o. |
| 4 | http://abonnes.lemonde.fr/politique/article/2015/04/07/la-potion-economique-du-fn_4610674_823448.html | 15 | Johann Michel: Peut-on parler d'un tournant néo-libéral en France? <i>Revue électronique internationale</i> , 2008. |
| 5 | Le magazine du Monde n°282. Philippe Ridet: Philippe Séguin, l'école de la lose. | 16 | Monica Pasard: <i>The Politics of Free Markets – The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France Germany and the United States</i> , 261–265. o. |
| 6 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 191–192. o. | 17 | Jean-François Eck: <i>Histoire de l'économie française: de la crise de 1929 à l'euro</i> , 99–101. o. |
| 7 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 203. o. | 18 | Monica Pasard: <i>The Politics of Free Markets – The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France Germany and the United States</i> , 277–279. o. |
| 8 | Philip Nord: <i>Le New Deal français</i> . | 19 | Uo. |
| 9 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 200. o. | 20 | Jean-François Eck: <i>Histoire de l'économie française: de la crise de 1929 à l'euro</i> , 103–104. o. |
| 10 | Monica Pasard: <i>The Politics of Free Markets – The Rise of Neoliberal Economic Policies in Britain, France Germany and the United States</i> , 260. o. | 21 | Robert Skidelsky: <i>Keynes: The Return of the Master</i> , 72. o. |
| 11 | Marion Fourcade: <i>Economist and Societies</i> , 226. o. | 22 | http://www.lemonde.fr/idees/article/2016/09/20/mauvais-temps-pour-la-pensee-economique_5000638_3232.html?xtmc=cahuc&xtcr=1 |
| | | 23 | Pierre Cahuc és André Zylberberg <i>Le Négationnisme économique. Et comment s'en débarrasser</i> . |